

Людмила Іванівна Воротняк,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

ВАЖЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ У МАГІСТРІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті теоретично обґрунтовано важливість формування навичок полікультурного спілкування магістрів соціальної роботи на заняттях з іноземної мови та виявлено ефективні методи навчання.

***Ключові слова:** полікультурне спілкування, магістри соціальної роботи, міжкультурна взаємодія, іноземна мова.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Становлення української державності, створення світоглядних засад громадянського демократичного суспільства, економічна, культурна та комунікативна інтеграція України у європейське і світове співтовариство потребують якісно нової освітньої філософії для створення й існування суспільства в нових історичних реаліях. Основу такого суспільства складає національна ідея інтеграції культурно-національних і загальнолюдських цінностей, діалог культур, взаємодія менталітету титульної української нації й окремих корінних народів та етносів, які живуть в Україні (за умови збереження їх національної своєрідності і неповторності; гармонійного розвитку кожної особистості, дотримання свобод та релігійної толерантності). Здійснити ці завдання неможливо без діяльної творчої особистості, вихованої на засадах полікультурного суспільства при допомозі навчально-методичного інструменту полікультурної освіти.

Актуальність проблеми обумовлено тим, що метою навчання іноземних мов уже не може бути лише передача лінгвістичних знань, умінь і навичок. Центральне місце в педагогічному процесі поступово займає розвиток у

студентів здатності до полікультурного спілкування, тобто до адекватного взаєморозуміння двох та більше учасників комунікативного акту, які належать до різних національних культур [1]. Важливим моментом у процесі навчання полікультурної комунікації є поняття “культурної” особистості, що не лише має в собі особливості своєї етнічної культури, а й здатна адекватно реагувати на вияви іншої культури.

Навчання англійської мови, на наш погляд, має бути орієнтовано на глобалізацію цілей його вивчення. Відмінною рисою мови міжнародного спілкування є здатність відображення в ньому культур учасників комунікації. Саме в цьому випадку англійська мова як мова міжнародного спілкування відображає культурне розмаїття сучасних полікультурних спільнот, а також культурне самовизначення учасників діалогу. Вивчення мовного розмаїття є необхідним для формування в підростаючого покоління мовної обізнаності, що містить мовну спостережливість і готовність до зустрічі з мовною варіативністю. Наразі питання про полікультурну освіту молоді є досить актуальним у педагогічному середовищі багатьох європейських країн. Таке положення викликано здебільшого тим, що сучасне суспільство визнає необхідність формування нового соціуму, де не буде місця ідеології національної ксенофобії та расистських настроїв. Наразі в Європі існує кілька розроблених програм, спрямованих на виховання у молоді толерантності і поваги до інших народів та національностей. Однією з таких програм є полікультурна освіта. Полікультурна освіта як система, безумовно, не є “однопредметною”, проте іноземна мова відіграє одну з найважливіших ролей в цьому процесі, оскільки є прямим шляхом знайомства з культурою іншої країни, насамперед, через мову.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблема формування компонентів полікультурної компетенції у процесі підготовки підростаючого покоління до полікультурного спілкування досліджувалася

такими вченими як М. В. Баришніков, Л. П. Голованчук, О. О. Коломінова, Н. Ф. Бориско, Л. С. Дімова, С. Ю. Ільїна, Н. Б. Ішханян, В. М. Топалова та ін.

Метою статті є теоретичне обґрунтування важливості формування навичок полікультурного спілкування у магістрів соціальної роботи та виявлення найефективніших методів навчання полікультурному спілкуванню на заняттях з англійської мови.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Фахова підготовка магістрів соціальної роботи забезпечується ґрунтовним вивченням дисциплін психолого-педагогічного циклу, що надає випускникам зазначеного напрямку можливість працювати в державних органах та центрах соціальної роботи, менеджерами по персоналу у сучасних компаніях, займатися науково-педагогічною діяльністю, реалізовувати набуті знання у сфері управління, правоохоронних органах, дослідницьких центрах, політичних і громадських організаціях.

Магістри, які здобувають цей фах, вивчають широке коло загальноосвітніх дисциплін. Серед них: філософія, політологія, історія України, соціологія, економічна теорія, психологія, педагогіка, право, статистика, теорія управління. Особливого значення надається вивченню іноземних мов та опануванню сучасних інформаційних технологій.

Сучасні концепції навчання іноземних мов характеризуються прагненням не лише забезпечити магістрів необхідними мовними засобами, а й сформувати у них певний когнітивний багаж, який створив би відчуття культурної спільності з носіями мови і надав спілкуванню особливої повноти та багатомірності. Однак засвоєння реальних фактів і концептуальних понять іншомовної культури, цінностей, норм, конвенційних встановлень, тобто всього того, що складає соціокультурну компетенцію, здійснюється студентом – носієм понять, уявлень та цінностей, засвоєних у процесі соціалізації у власній культурі. Відповідно, соціокультурна компетенція, формування якої розглядається сьогодні як одна з цілей іноземних мов, у реальності перетворюється на полікультурну компетенцію внаслідок неминучої взаємодії

рідної культури з культурою, що засвоюється. У культурології навіть існує поняття “третьої культури” як єдності, що виникає в результаті “еміграції” певної особи однієї (рідної) культури в іншу – єдності, в якій людина інтегрує цінності обох культур [1].

Ситуація “третьої культури” може мати небажані наслідки під час спілкування у вигляді культурної інтерференції, що негативно позначається на ефективності міжкультурної комунікації і, відповідно, потребує нейтралізації. З іншого боку, діалог двох та більше культур сприяє подоланню етноцентризму і культурної дистанції, передбачає взаємодію культур, що веде до більш чіткої організації у свідомості магістра.

Для цього ми пропонуємо застосування методів розвитку навичок критичного мислення з використанням матеріалів засобів масової інформації (далі – ЗМІ) на заняттях з іноземної мови. Під критичним мисленням розуміємо порівняльне мислення, основою якого є не рівень запам’ятовування інформації, а здатність людини самостійно її аналізувати, аргументувати свою думку, переглянути своє ставлення до проблеми. Критичне мислення піднімає мислення на новий – когнітивний рівень, розвиваючи пізнавальну мотивацію магістра [2].

Особливість методу полягає в тому, що для вироблення та вдосконалення у магістрів навичок і схильності до самостійного та критичного мислення, до самостійної роботи і власних оцінок, а також для формування громадянської та демократичної поведінки пропонуються спеціальні методики навчання читання, письма і сприйняття аудіо- та відеоінформації, що виробляє в них навички сприймати і критично осмислювати текст, знаходити в ньому основне, необхідне або навіть приховане значення. Одночасно вдосконалюються вміння передавати зміст у письмовій та усній формі, критично ставитися як до чужої, так і до своєї думки, аналізувати різні погляди; формуються навички публічно обговорювати тексти та допомагати іншим у цьому процесі і соціальна поведінка магістрів [3].

Розглянемо структуру заняття, спрямованого на розвиток критичного мислення з використанням матеріалів ЗМІ, що складається з таких етапів: актуалізація, усвідомлення, рефлексія.

Завдання етапу актуалізації – викликати зацікавленість, спонукати магістрів пригадати, що вони знають із запропонованої теми, тобто встановити рівень власного знання, до якого можна додати нове.

На другому етапі відбувається усвідомлення нової інформації та ідей. Воно здійснюється у формі читання, слухання, розповіді, лекції, перегляду відеофрагменту тощо. На цьому етапі викладач якнайменше впливає на магістрів, вони самостійно підтримують свою зацікавленість роботою.

На етапі рефлексії передбачається, що магістри перетворюють знання у своє власне бачення, починають висловлюватися, використовуючи нові ідеї, обмінюються думками, формуючи свою точку зору. Магістрам пропонуються вправи не лише на критичне читання повідомлень ЗМІ, а й на створення власних повідомлень за допомогою відео-, фотоматеріалів, звукових, комп'ютерних та мультимедійних технологій. Пропонуються також завдання на розвиток здатності критично підходити до збору і використання потрібної інформації з друкованих та інших джерел.

Більш специфічними вміннями, яких набувають магістри під час виконання завдань, є: пошук і використання первинних та вторинних джерел, у тому числі ЗМІ, біографій, інтерв'ю й артефактів; аналіз інформації шляхом узгодження, впорядкування, категоризації, виявлення причинно-наслідкових зв'язків, порівняння, зіставлення, виокремлення основної думки, підведення підсумків, узагальнення, прогнозування та формування висновків.

Найпростішим імітаційним методом навчання, що використовується на заняттях з іноземної мови, є розігрування ролей. Рольова гра передбачає введення магістра в певну соціальну роль і вирішення конкретної соціокультурної проблеми.

Отож, у навчальний процес упроваджуються такі ігрові заняття з розігруванням ролей: “Підліткова злочинність”, “Перспектива глобального

телебачення”, “Загроза глобального потепління”, “Ставлення до людей з обмеженими можливостями”, “Параолімпійці”, “Безробіття”, “Наодинці зі своїми проблемами”, “Безпритульні люди” [2].

Особливістю використання гри в навчальному процесі є те, що вона забезпечує стан захопленості, творчої ініціативи, високу внутрішню мотивацію магістрів, знання про об’єкти гри, наближає її умови до реальної ситуації. У процесі гри значно збільшується інтенсивність засвоєння знань, умінь та досвіду ділових міжкультурних відносин.

У процесі формування полікультурних навичок спілкування магістрів застосовуються також ділові ігри. Основними перевагами ділових ігор є: закріплення і комплексне застосування соціокультурних та культурознавчих знань; формування чіткого уявлення про полікультурну ситуацію; розвиток навичок ефективного міжкультурного спілкування, взаємодії з представниками інших народів у майбутній професійній діяльності.

Використання творчих завдань передбачає самостійну постановку і необмежену кількість можливих задумів, які містять новизну. Отже, разом з умінням аналізувати, систематизувати, узагальнювати та прогнозувати дії майбутнього фахівця ділова гра стимулює розвиток креативних умінь магістрів, усвідомлення ними прав та обов’язків, опанування вміння доводити, переконувати, вислуховувати протилежні аргументи, відстоювати чи змінювати свою точку зору, давати оцінку діям, робити висновки тощо.

Тренінгові технології активно використовуються у процесі навчання міжкультурної комунікації магістрів на заняттях з іноземної мови. Тренінг як педагогічна технологія, що здійснює навчання полікультурної комунікації магістрів на заняттях з іноземної мови, вимагає збалансованої реалізації традиційних та інтерактивних форм і методів навчання. Основним принципом їх використання в тренінгу є активність учасників, яка опирається переважно на групову роботу. Так, основними формами та методами групової роботи в запропонованій тренінговій технології є:

- фрагменти традиційних методів навчання (основна мета – повідомлення магістрам необхідної соціокультурної інформації);
- групові дискусії (спрямовані на розвиток особистісних якостей, формування мотивації до полікультурного спілкування);
- ігрові методи (розвиток у магістрів уміння здійснювати полікультурну комунікацію);
- методи розвитку соціальної перцепції (у процесі навчання полікультурної комунікації і формування полікультурної компетенції здійснюється розвиток перцептивних та інтерактивних комунікативних умінь магістрів);
- психогімнастичні методи (у підготовці до полікультурного спілкування спрямовані на зміну конкретних вербальних і невербальних умінь магістрів, набуття навичок використання комунікативних технік, а також розвиток особистісних якостей).

Групова дискусія в тренінгу з підготовки до міжкультурної комунікації – це спільне обговорення якогось спірного питання, що надає змогу з'ясувати (можливо, змінити) думку, позицію й установку учасників групи в процесі безпосереднього спілкування. У тренінгу групова дискусія може бути використана як з метою надання можливості учасникам побачити проблему з різних сторін (це уточнює взаємні позиції, що зменшує опір сприйняттю нової інформації від викладача та інших членів групи), так і як спосіб групової рефлексії через аналіз індивідуальних переживань (це сприяє згуртованості групи, вихованню толерантності й одночасно полегшує саморозкриття магістрів) [4].

Крім зазначених цілей є ще ціла низка інших, проміжних цілей, наприклад, актуалізація і вирішення прихованих конфліктів, ліквідація емоційного упередження в оцінці позиції партнера шляхом відкритих висловлювань, надання можливості магістрам виявити свою компетентність тощо.

Висновки. Отже, необхідність реформування іншомовної підготовки магістрів соціальної роботи та важливість формування в них навичок полікультурного спілкування на заняттях з іноземної мови зумовлено трансформаційними й інтеграційними процесами, які відбуваються в Україні та всьому світі, необхідністю взаємодіяти і знаходити спільну мову з представниками інших культур.

Процес навчання магістрів полікультурного спілкування ґрунтується на аналізі й інтерпретації реальних культурних контактів. Тож найефективнішими методами навчання полікультурного спілкування є тренінги, метод розвитку критичного мислення, рольові та ділові ігри. На відміну від традиційних форм навчання, що передбачають переважно загальний розвиток особистості, розглянуті вище методи більшою мірою орієнтовано на практичні вимоги й вивчення конкретних ситуацій міжкультурної взаємодії.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. До подальших напрямків дослідження вважаємо за доцільне віднести такі проблеми: міждисциплінарні зв'язки у системі цілісного формування полікультурної компетенції і навичок полікультурного спілкування в процесі підготовки магістрів соціальної роботи; гуманістичні та гуманітарні основи сучасної полікультурної освіти.

Список використаної літератури

1. Buerkel-Rothfus, Nancy. Communication: Competencies and Contexts / Buerkel-Rothfus, Nancy. – New York : Newbery Award Records, 1985. – 105 p.
2. Воротняк, Л. І. Проблеми відбору навчального матеріалу з іноземної мови у контексті формування полікультурної компетенції магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах/ Л. І. Воротняк // Наукові записки : збірник наук. статей Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова / шеф-ред. В. П. Андрущенко. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – Випуск 88. – С. 50–55.
3. Олійник, Т. О. Курс “Критичне мислення” для студентів та викладачів університетів / Т. О. Олійник // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць / за ред. І. Ф. Прокопенка, В. І. Лозової. – Харків, 2002. – Вип. 22. – С. 135–139.

4. Вачков, И. В. Основы технологии группового тренинга / И. В. Вачков. – М. : Ось-80, 2000. – 224 с.

Рецензент: кандидат педагогічних наук, доцент Шапошнікова Л. М.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2013.

Воротняк Л. И. Важность формирования навыков поликультурного общения у магистров социальной работы в процессе обучения иностранному языку

В статье теоретически обоснована важность формирования навыков поликультурного общения у магистров социальной работы на занятиях по иностранному языку и выявлены эффективные методы обучения.

Ключевые слова: поликультурное общение, магистры социальной работы, межкультурное взаимодействие, иностранный язык.

Vorotniak L. I. The importance of multicultural communication skills formation of masters of social work in learning foreign languages

The paper theoretically grounded the importance of multicultural communication skills formation of masters of social work at the foreign language lessons and effective teaching methods are identified.

Keywords: multicultural communication, masters of social work, intercultural interaction, foreign language.